

Nr 135.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa frågor rörande överlärarorganisationen; given Stockholms slott den 26 februari 1954.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ekklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Den gällande avlönings- och pensionsregleringen för distriktsöverlärare, som vid sin tillkomst år 1946 betecknades som ett provisorium, föreslås i förevarande proposition ersatt med ett system med överlärartjänster konstruerade som Cb-tjänster i likhet med flertalet rektorsbefattningar.

Den statsunderstödda överlärarorganisationen föreslås få samma omfattning som för närvarande. De variationer i skilda hänseenden, som bör föreligga inom överlärarorganisationen, föreslås liksom hittills bli beroende av antalet läraravdelningar. Distriktsöverlärare föreslås vara skyldig att utan särskild ersättning vara ledare för fortsättningsskola och sekreterare i skolstyrelsen. Viss minskning av undervisningsskyldigheten föreslås. I avvaktan på skolstyrelseutredningens kommande förslag förordas ingen ändring av tillsättningsförfarandet.

Slutligen föreslås, att statsbidrag skall utgå med 78 procent av avlöningskostnaderna.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, *vissa frågor rörande överläroorganisationen* samt anför därvid följande.

I. Inledning.

Den nuvarande regleringen av överläroorganisationen grundar sig på statsmakternas beslut vid 1946 års riksdag (se Prop. 194, SU 150, Rskr 288).

Enligt de för 1950 års *läroutredning* — undervisningsrådet H. R. Lundblad, ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren G. V. Sundelin och folkskolinspektören K. L. Söderberg — meddelade direktiven hade denna att upptaga frågan om överläroorganisationen till förnyad prövning, särskilt med hänsyn till att efter kommunindelningsreformen skyldighet att anställa distriktsöverläro föreläge i praktiskt taget alla skoldistrikt.

Utredningen hade vid fullgörande av detta uppdrag även att taga i övervägande en av Sveriges överläroförbund den 17 mars 1948 gjord framställning i fråga om distriktsöverläroarnas avlöningsförhållanden m. m. och en av Dalarnas skolstyrelseförbund den 27 november 1948 gjord framställning om skyldighet för distriktsöverläro att vara sekreterare i folkskolestyrelse m. m.

Med skrivelse den 29 augusti 1952 har utredningen framlagt *betänkande angående vissa med överläroinstitutionen sammanhängande frågor* (stencilrat).

Över betänkandet har utlåtanden avgivits av skolöverstyrelsen — som inhämtat yttranden från svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet, statens folkskolinspektörens förbund, Sveriges folkskolläroförbund, Sveriges folkskolläroinneförbund och Sveriges överläroförbund — av statskontoret, statens lönenämnd och 1951 års skolstyrelseutredning, varjämte yttrande också avgivits av tjänstemännens centralorganisation (TCO), efter hörande av nämnda läroförbund.

II. Överlärarorganisationens nuvarande utformning.

Skolledarbefattningar i folkskolan.

Enligt folkskolestadgan § 8 a skall *distriktsöverlärare* finnas i alla skoldistrikt med minst tio läraravdelningar. Undantag härifrån utgör distrikt av större omfattning. Dessa äger att i stället anställa *kommunal folkskolinspektör*. I sådana distrikt må jämväl anställas en eller flera överlärare (s. k. *annan överlärare*), vilket däremot icke får ske i distrikt med distriktsöverlärare. I distrikt med mindre än tio läraravdelningar må *skolsekretärare* tillsättas. *Tillsynslärare* må slutligen finnas vid skola, där två eller flera lärare tjänstgör.

Distriktsöverlärare skall tillika vara ordinarie folkskollärare i distriktet. Inspektörsbefattning må däremot icke vara förenad med lärartjänst vid folkskoleväsendet.

Tillsättningsförfarande.

Distriktsöverlärare förordnas av skolstyrelsen på viss tid. Då ny distriktsöverlärare skall tillsättas, skall tjänsten kungöras ledig i den tidning, i vilken officiella meddelanden införes. Samtidigt skall den med tjänsten förenade ordinarie folkskollärartjänsten ledigförklaras. I undantagsfall må skolöverstyrelsen, efter av skoldistriktet gjord ansökning och om överstyrelsen prövar skäl härtill föreligga, bestämma, att vid förordnande av distriktsöverlärare någon av de vid distriktets skolor anställda ordinarie lärarna därtill skall utses. I sådant fall erfordras icke, att befattningen förklaras ledig, men skolstyrelsen skall lämna samtliga inom distriktet anställda ordinarie lärare tillfälle att giva tillkänna, huruvida de önskar ifrågakomma till förordnandet, samt att för sådant ändamål inlämna nödiga handlingar.

Ansökningshandlingarna skall i båda fallen av skolstyrelsen med eget yttrande insändas till skolöverstyrelsen, som har att upprätta förslag. Därvid har överstyrelsen att iakttaga de föreskrifter om befordringsgrunder för tillsättande av lärartjänst, som föreskrives i folkskolestadgan § 29 mom. 5, varjämte hänsyn skall tagas till sådana egenskaper, som företrädesvis erfordras för utövande av ledningen och tillsynen av arbetet i folkskolan. Snarast möjligt efter det förslaget vunnit laga kraft skall skolstyrelsen förrätta val.

Förordnande av *kommunal folkskolinspektör* sker efter i huvudsak liknande bestämmelser. Beträffande tillsättning av *annan överlärare* gäller samma bestämmelser som vid tillsättning av distriktsöverlärare.

Kommunal folkskolinspektör kan i motsats till distriktsöverlärare meddelas fastare anställning, dock endast om han innehaft förordnande i ett skoldistrikt under minst tre år i följd.

Besvär över förordnande av kommunal folkskolinspektör, distriktsöverlärare eller annan överlärare må anföras hos domkapitlet inom trettio dagar från den dag, då beslutet blivit kungjort, och domkapitlets beslut kan i vanlig ordning överklagas hos Kungl. Maj:t. I fråga om här nämnda befattningshavares avgång från innehavande befattning gäller i tillämpliga delar vad som är stadgat för ordinarie folkskollärare.

Skolsekreterare förordnas av skolstyrelsen tills vidare eller på viss tid, dock högst tre år. I varje distrikt må finnas endast en skolsekreterare. Härtill må utses lärare inom distriktet, lärare eller överlärare i närliggande distrikt eller pensionerad lärare.

Tillsynslärare utses av skolstyrelsen bland lärarna i den skola, där tillsynsläraren skall tjänstgöra.

Tjänsteåligganden.

Distriktsöverlärare respektive kommunal folkskolinspektör skall närmast under skolstyrelsen vara ledare av distriktets folkskoleväsen. Deras tjänsteåligganden finnes närmare angivna dels i folkskolestadgan, dels i för varje distrikt gällande instruktion, som skall vara fastställd av skolöverstyrelsen.

- Enligt folkskolestadgan åligger det den kommunale skolledaren
- att vara tillstädes vid skolstyrelsens sammanträden, varvid han äger deltaga i överläggningarna men icke i besluten och med rätt att få sin uttalade mening antecknad i protokollet (§ 8 b mom. 3);
 - att enligt skolstyrelsens närmare bestämmande föredraga ärenden angående lärares tjänstgöringsbetyg och därvid föreslå betyg, ävensom vara sekreterare i betygsnämnd, där sådan beslutats (§ 8 b mom. 3);
 - att på kallelse av skolstyrelsens ordförande en gång varje år sammanträda med skolstyrelsen och de vid distriktets folkskoleväsen anställda lärarna för överläggning om frågor angående folkskoleväsendet i distriktet (§ 8 h mom. 1);
 - att då så anses erforderligt sammankalla lärarna eller vissa av dem till överläggningar rörande undervisning, ordning och tukt (§ 8 h mom. 2);
 - att åt icke-ordinarie lärare, som under ett läsår tjänstgjort inom skol-distriktet sammanlagt högst sextio dagar, utfärda intyg angående arten och omfattningen av lärarens tjänstgöring (§ 8 j sista stycket);
 - att för varje läraravdelning fastställa arbetsordning, vartill förslag uppgöres av vederbörande lärare (§ 14 mom. 1);
 - att vid laga förfall för lärare mottaga anmälan härom samt sörja för att undervisningen uppehålls, tills skolstyrelsen hunnit vidtaga erforderliga åtgärder (§ 31 mom. 1);
 - att om lärare för någon sin angelägenhet önskar tjänstledighet efter prövning av skälen bevilja sådan ledighet för en tid av högst tre dagar i följd (§ 31 mom. 1 andra stycket);

- att meddela anvisning angående återläsning av undervisningstid, som gått förlorad till följd av kortare ledighet för lärare (§ 31 mom. 4);
- att mottaga anmälan från målsman, som anser sig hava skäl till missnöje med lärares sätt att upprätthålla ordning och tukt eller i övrigt behandla lärjungarna, samt att innan åtgärd vidtages inhämta förklaring i ärendet från läraren (§ 32 mom. 4);
- att förvara förteckning över barn i skolåldern (§ 39 mom. 1);
- att bestämma tidpunkten, då skolpliktigt barn, som efter inflyttning tillhör skoldistriktet, skall infinna sig till skolgång (§ 40 mom. 3);
- att fastställa vederbörande lärares beslut om lärjunges godkännade efter avgångsprövning (§ 47 mom. 1);
- att jämte vederbörande avdelningslärare underteckna lärjunges avgångsbetyg (§ 47 mom. 1);
- att årligen avlämna statistiska uppgifter rörande förhållandena vid distriktets folkskolor (§ 66 mom. 1).

Genom de ändringar, som vidtagits i fortsättningsskolstadgan i och med kungörelsen 1951: 69, har den kommunale skolledaren för fortsättningsskoleväsendet erhållit i huvudsak motsvarande uppgifter, som här angivits för folkskoleväsendet.

Undervisningsskyldigheten. Distriktsöverlärare åligger särskilt att å sin lärartjänst undervisa det antal veckotimmar, som skolöverstyrelsen efter av Kungl. Maj:t givna föreskrifter bestämmer (§ 8 b mom. 3 första stycket). Då inspektörstjänst icke är förenad med lärartjänst, åligger det däremot icke kommunal folkskolinspektör att meddela någon undervisning.

Kungl. Maj:ts föreskrifter angående distriktsöverlärarens undervisningsskyldighet återfinnes i § 3 kungörelsen 1946: 528 angående arvode m. m. åt folkskolans distriktsöverlärare och skolsekreterare samt statsbidrag till sådant arvode. Enligt denna författning skall skolöverstyrelsen fastställa distriktsöverlärarens undervisningsskyldighet till ett bestämt antal veckotimmar inom de gränser, som framgår av följande tabell:

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Antal veckotimmar undervisningsskyldighet
högst 9	26—28
10—19	18—26
20—29	12—20
30—39	8—16
40—49	6—10
lägst 50	5

Undervisar överläraren i hjälpklass, må överstyrelsen reducera timtalet i samma förhållande, som gäller för övriga hjälpklasslärare, dock till lägst 5 veckotimmar. Härvid må de i uppställningen angivna intervallerna underskridas.

Skoldistriktet äger icke föreskriva, att överläraren skall undervisa flera eller färre veckotimmar än sålunda fastställts.

Överläraresinstruktionen. Enligt folkskolestadgan § 8 b mom. 3 skall distriktsöverlärarens skyldigheter angivas i särskild instruktion, som för att bli va gällande skall fastställas av skolöverstyrelsen. Detsamma gäller också beträffande kommunal inspektör och »annan överlärare». Skolöverstyrelsen har vid tvenne tillfällen utgivit förebilder för sådana instruktioner, nämligen år 1920, då överstyrelsen utgav »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för skoldistriktet», och år 1947, då överstyrelsen utgav en normalinstruktion för distriktsöverlärare.

Beträffande *annan överlärare* sägs i folkskolestadgan § 8 d, att han icke skall vara ledare av distriktets skolväsende. Det skall icke åligga honom att delta i skolstyrelsens sammanträden, att föredraga ärenden angående lärares tjänstgöringsbetyg eller att vara sekreterare i betygsnämnd, såvida icke bestämmelser härom intagits i överlärarens instruktion. I övrigt skall vad som i folkskolestadgan föreskrives om distriktsöverlärare i tillämpliga delar gälla också annan överlärare.

Beträffande *annan överlärare*s undervisningsskyldighet finnes inga särskilda föreskrifter utfärdade, men skolöverstyrelsen synes i huvudsak följa de för distriktsöverlärare gällande.

Skolsekreterares och tillsynslärares uppgifter. I folkskolestadgan § 8 f föreskrives, att skolsekreterare skall biträda skolstyrelsen med att upprätta avlöningslistor och rekvisitioner av statsbidrag till lärarlöner, skolskjutsar, skolbarnsbespisning m. m., att uppgöra undervisningsstatistik, att lämna av statliga myndigheter begärda uppgifter samt att förbereda och uppsätta framställningar till statliga myndigheter.

I övrigt skall skolsekreterare fullgöra de administrativa och socialpedagogiska uppgifter, varom skolstyrelsen med honom avtalat.

Om tillsynslärare säges i folkskolestadgan § 8 g, att han skall ha tillsyn över den dagliga ordningen vid skolan samt fullgöra de uppgifter i fråga om skolarbetets yttre anordning, som skolstyrelsen bestämmer. Han skall vara underställd distriktsöverläraren, där sådan är anställd.

Statliga bestämmelser om de kommunala skolledarnas avlönings- och pensionsförmåner.

Rörande avlöningsförhållandena för *kommunal folkskolinspektör* finnes inga statliga bestämmelser. Statsbidrag utgår ej heller i någon form till avlöningen av dessa befattningshavare.

*Distriktsöverlärare*s avlöning regleras i första hand genom den förutnämnda kungörelsen 1946:528. Där i föreskrives, att distriktsöverlärare skall utöver avlöning som lärare uppbära överlärararvode med lägst följande belopp:

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Årligt minimiarvode kronor
högst 14	600
15—19	900
20—24	1 200
25—29	1 500
30—39	1 800
40—49	2 100
50—59	2 400
60—74	2 700
lägst 75	3 000

För fastställandet av arvodets lägsta belopp finnes särskilda bestämmelser. Beloppet i fråga skall i samtliga skoldistrikt omprövas vart tredje år med utgångspunkt från den 1 juli 1946. Såvida icke Kungl. Maj:t för visst fall annorlunda bestämmer, skall de fastställda beloppen gälla för hela tiden intill nästa allmänna omprövning. Inrättas ny distriktsöverlärarbefattning under pågående arvodesperiod, skall lägsta arvodet för den nyinrättade befattningen fastställas endast för tiden till nästa allmänna omprövning.

Arvodets lägsta belopp bestämmas av skolstyrelsen med hänsyn till medeltalet läraravdelningar i distriktet vid ingången av höstterminen under tre år närmast före den tidpunkt, då omprövningen verkställs. Härvid skall hänsyn ej tagas till brutna tal.

Skoldistriktet är oförhindrat att när som helst tillerkänna distriktsöverlärare ett högre arvode än det för överlärarbefattningen fastställda lägsta beloppet.

Där det åligger skoldistrikt att anställa *vikarie* å distriktsöverlärarbefattningen, skall vikarie för den tid han uppehåller befattningen uppbära arvode med minst tre fjärdedelar av det för befattningen gällande lägsta arvodet.

För arvode till distriktsöverlärare och vikarie å sådan befattning utgår *statsbidrag* med hälften av det fastställda minimibeloppet.

Distriktsöverlärare äger i stället för ferier årligen åtnjuta *semester* under 45 dagar. Under den ordinarie distriktsöverlärarens semester åligger det skolstyrelsen att anställa vikarie. Beträffande skoldistrikt med mindre än tjugo läraravdelningar gäller dock, att detta skall ske, allenast om och i den mån skolöverstyrelsen därom lämnar föreskrift (folkskolestadgan § 8 b mom. 5).

Vid *tjänstledighet* på grund av sjukdom skall distriktsöverlärare äga uppbära, förutom överlärararvode, oavkortad lön under högst 10 dagar av ett och samma kalenderår. För tid därutöver skall han vidkännas A-avdrag. Har distriktsöverlärare att vidkännas A- eller B-avdrag å sin lön som lärare, skall han jämväl vidkännas avdrag å överlärararvodet med en fjär-

dedel respektive hälften av det belopp, varmed arvodet lägst skall utgå. Vid C-avdrag å lärarlönen skall avdrag å överlärararvodet ske med hela nämnda belopp. Har skoldistriktet tillerkänt distriktsöverlärare högre arvode än det som lägst skall utgå, äger distriktet bestämma, om och i vad mån vid tjänstledighet avdrag skall ske å det överskjutande beloppet.

Beträffande distriktsöverlärarens *pensionsförmåner* finnes stadgat dels i 1947 års tjänstepensionsreglemente för folkskolan § 11 mom. 3 andra stycket, dels i 1947 års familjepensionsreglemente för folkskolan § 9 mom. 3 andra stycket. Bestämmelserna innebär i korthet att distriktsöverlärarna åtnjuter pensionsrätt enligt 1—3 löneklasser högre än deras slutlöneklass som folkskollärare.

Beträffande *annan överlärare*s avlöningsförmåner utöver folkskollärarlönen finnes inga statliga bestämmelser, och statsbidrag utgår ej heller utöver statsbidrag till folkskollärartjänsten. Särskilda pensionsförmåner är icke stadgade för denna kategori av överlärare.

Indirekt bidrager dock staten till bestridandet av kostnaderna för det arbete, dessa överlärare utför. Skolöverstyrelsen äger nämligen nedsätta överlärarens undervisningsskyldighet, varefter statsbidrag utgår för timlärare, som övertagit undervisningen (kungörelsen 1948: 208, § 4 mom. 5).

Till *skolsekreterare* skall enligt §§ 6 och 7 kungörelsen 1946: 528 utgå arvode med lägst 40 kronor för läraravdelning och år. Statsbidrag utgår med hälften av det belopp skoldistriktet har att utgiva i arvode.

Beträffande *tillsynslärare*s ersättning är intet stadgat.

III. Skolledarorganisationen före och efter sammanslagningen.

Med ledning av från statens folkskolinspektörer infordrade uppgifter har de sakkunniga gjort följande sammanställning rörande skolledarorganisationen sådan den med nu gällande bestämmelser gestaltat sig omedelbart före och omedelbart efter kommunsammanslagningen, alltså dels under höstterminen 1951 och dels under vårterminen 1952.

Skoldistrikt	Antalet skoldistrikt				Antalet läraravdelningar			
	före sammanslagningen		efter sammanslagningen		före sammanslagningen		efter sammanslagningen	
	totalt	%	totalt	%	totalt	%	totalt	%
Med kommunal inspektör	15	0,6	15	1,5	5 951	19,8	5 951	19,8
Med distriktsöverlärare	669	26,7	961	92,9	16 562	55,1	23 681	78,8
Utan kommunal skolledare	1 817	72,7	58	5,6	7 548	25,1	429	1,4
Summa	2 501	100,0	1 034	100,0	30 061	100,0	30 061	100,0

IV. Distriktsöverlärarnas arbetsbörda.

I enlighet med givna direktiv har de sakkunniga låtit undersöka den arbetsbörda, som åvilar överlärarna. Undersökningen har verkställts i samarbete med Sveriges överlärarförbund. Genom förbundets försorg utsändes våren 1951 till samtliga överlärare en blankett för deklaration av arbetsuppgifter och arbetstid. Arbetstiden som överlärare fördelades i blanketten på åtta rubriker, motsvarande var sin del av överlärarens arbetsuppgifter. Samtidigt med arbetstidsblanketten utsändes ett blad med anvisningar rörande ifyllandet av densamma. Som grundval för arbetstidsdeklarationen skulle detaljerade anteckningar göras rörande arbetstiden under perioderna 16—29 april och 21 maj—3 juni, alltså under sammanlagt fyra veckor. Att anteckningarna fördelades på två perioder berodde dels på att det var önskvärt att erhålla fulla arbetsveckor — ej avbrutna av helgdagar — dels på att det kunde anses fördelaktigt, att uppgifterna grundade sig såväl på en lugnare arbetsperiod mitt i terminen som på en mera arbetstyngd period vid läsårets slut.

De sålunda infordrade arbetsuppgifterna avlämnades av 314 distriktsöverlärare eller 50,7 procent av samtliga. Anslutningen var sämre än väntat. Orsaken härtill uppges i rätt många fall ha varit den, att de redan mycket hårt arbetsbelastade överlärarna under avslutningsveckorna ej vågat påtaga sig den rätt tidskrävande uppgiften att minutiöst notera tiden för olika arbetsmoment.

Det inkomna materialet har statistiskt bearbetats av förste aktuarien A. Aldestam. I ett antal tabeller har de sakkunniga sökt belysa omfattningen av distriktsöverlärarnas arbetsbörda. Här torde böra intagas följande tabell över genomsnittligt antal arbetstimmar per år som överlärare.

Antal lärar- avd. i distr.	För expe- dition o. dyl.	För inspek- tion m. m.	För tillsyn av yttre ordn. m. m.	För samman- träden med skol- styrelse	För be- sök hos myndig- heter m. m.	För tillsyn av skol- byggn. m. m.	Som skol- biblio- tekarie m. m.	För fort- bild- ning m. m.	Sum- ma
10—19	690	77	51	92	57	48	39	58	1 112
20—29	1 175	132	62	139	74	64	35	72	1 753
30—39	1 328	149	105	122	68	53	28	56	1 909
40—49	1 562	171	73	175	90	70	20	71	2 232
50—	1 421	323	91	200	71	98	3	63	2 270

De sakkunniga understryker, att en del av arbetet måste utföras på s. k. obekvämlig arbetstid.

Härtill kommer nu *arbetstiden som folkskollärare*. För fastställande av denna har de sakkunniga utgått från den undersökning av folkskollärarnas arbetsbörda, som verkställts av de båda folkskolläraryrkesförbunden i samarbete med 1950 års lärarutredning.

Arbetstidsundersökningen för folkskollärarna har givit vid handen, att för denna grupp den för egentligt lärararbete erforderliga arbetstiden i runt tal uppgår till 1 700 timmar å 60 minuter per år. I detta tal har då icke medräknats tid för fortbildning och jämförligt arbete, som uppgår till 110 timmar. Med utgångspunkt från den samlade arbetstiden för en hel folkskollärartjänst (30 t. per vecka) skulle lärararbetet exempelvis för en överlärare med 20 timmars undervisningstid per vecka kunna uppskattas till 20/30 av 1 700 timmar per år. Beträffande den schemabundna tjänstgöringen är detta beräkningssätt helt korrekt. Också den icke-schemabundna tjänstgöringens flesta moment — förberedelser för lektioner, rättningsarbete, betygssättning, skolresor m. m. — torde ingå i motsvarande proportioner i överlärarens arbete som folkskollärare. Endast beträffande arbetsuppgifterna som klassföreståndare måste för vissa överlärare undantag göras. I regel är nämligen överlärare med mindre än 15 timmars undervisningsskyldighet per vecka befriad från att vara klassföreståndare. Hithörande arbetsuppgifter har beräknats kräva en arbetstid av 60 timmar per år för en folkskollärare. För överlärare med mindre än 15 undervisningstimmar har därför arbetstiden som folkskollärare beräknats under antagandet, att 30 veckotimmar motsvarar en total arbetstid av 1 640 timmar per år.

I anslutning till här nämnda beräkningsgrunder har överlärarens årliga arbetstid som folkskollärare i distrikt av olika storlek framräknats till de tal, som framgår av följande tabell, i vilken också införts arbetstiden som överlärare (tiden för fortbildning frånräknad) och den samlade arbetstiden.

Antal lärar- avd. i skol- distriktet	Genomsnittligt antal under- visningstim. per vecka	Arbetstid som folkskollärare		Arbetstid som överlärare		Summa arbetstid
		tim. å 60 min.	%	tim. å 60 min.	%	
10—19	22,9	1 298	55,2	1 054	44,8	2 352
20—29	15,1	856	33,7	1 681	66,3	2 537
30—39	11,3	618	25,0	1 853	75,0	2 471
40—49	6,8	372	14,7	2 161	85,3	2 533
50—	5,1	279	11,2	2 207	88,8	2 486

De sakkunniga anför:

Det är närmast överraskande att konstatera, att den samlade arbetstiden för distriktsöverlärare i distrikt av mycket skiftande storlek är så lika. Överlärarna i de större distrikten redovisa endast 134 timmar (5,7 procent) längre arbetstid per år än överlärarna i de minsta distrikten.

Härmed är ingalunda sagt, att arbetet i dessa båda grupper är likvärdigt. Överläraren i ett mindre distrikt har merendels ingen eller ringa expeditionell hjälp. Han måste själv i rätt stor omfattning utföra maskinskrivning och annat rutinarbete. Överläraren i ett större distrikt däremot kan beräknas ha kontorshjälp för arbete av detta slag. Hans tid kan därför i större utsträckning ägnas åt mera kvalificerade arbetsuppgifter.

Medelvärdet av överlärarnas arbetstid per år är enligt den här refererade undersökningen 2 423 timmar. I följande tabell har de sakkunniga gjort

en jämförelse mellan distriktsöverlärarnas och vissa andra lärarkategoriernas årliga arbetstid (i timmar à 60 minuter).

Lärargrupp	Summa arbetstid (frånsett fortbildning)	Fortbildning och jämförligt arbete
Småskollärarinnor	1 450	80
Folkskollärare	1 700	110
Läroverkslärare	1 750	220
Distriktsöverlärare	2 400	170

V. Lärarutredningens förslag.

Sedan lärarutredningen påbörjade sitt arbete, har särskilda sakkunniga tillkallats för utredning rörande enhetsskolans ledning och lokala organisation (1951 års skolstyrelseutredning). Lärarutredningen har därför begränsat sig till frågor, som var av omedelbar betydelse för den pågående tjänsteförteckningsrevisionen, och undvikit att ställa förslag, som skulle föregripa skolstyrelseutredningens arbete, exempelvis spørsmålet om organisationen av det skoladministrativa arbetet eller om ordningen för distriktsöverlärartjänsternas tillsättande.

De sakkunniga föreslår,

1) att distriktsöverlärare skall anställas i alla skoldistrikt, där kommunal folkskolinspektör icke finnes, dock med möjlighet för Kungl. Maj:t att för skoldistrikt med mindre än 10 avdelningar medgiva bibehållandet av annan nu befintlig organisation;

2) att distriktsöverläraren skall vara ledare jämväl för distriktets fortsättningskola;

3) att distriktsöverläraren skall vara skyldig att utan särskild ersättning åtaga sig uppdrag som sekreterare i skolstyrelsen;

4) att distriktsöverlärarnas undervisningsskyldighet skall fastställas inom vissa av de sakkunniga angivna gränser;

5) att distriktsöverlärarbefattningarna skall inplaceras i det statliga lönesystemet och därvid liksom rektorstjänsterna vid de högre kommunala skolorna konstrueras såsom förordnandetjänster på viss tid (Cb-tjänster);

6) att distriktsöverlärartjänsterna i lönehänseende skall fördelas på sex lönegrupper;

7) att därvid hänsyn skall tagas utom till antalet läraravdelningar jämväl till förekomsten av skolhem i distriktet;

8) att under distriktsöverlärarens semester vikarie skall förordnas oavsett antalet läraravdelningar i distriktet;

9) att statsbidrag till distriktsöverlärarens avlönande skall utgå med 78 procent.

Därjämte ifrågasätter de sakkunniga, huruvida icke såsom villkor för

statsbidrag till distriktsöverlärartjänst bör föreskrivas, att erforderligt kommunalt anslag beviljas för skrivbiträdes hjälp på folkskoleexpeditionen.

Av de sakkunnigas motivering till förslagen inhämtas bland annat följande.

Skolledarorganisationens omfattning (p. 1).

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för skolledarorganisationens gestaltning före och efter kommunsammanslagningen, har denna reform automatiskt medfört en stark ökning av antalet distrikt med kommunal skolledare. Medan före sammanslagningen 1 817 skoldistrikt var utan skolledare, har antalet efter sammanslagningen nedgått till 58 eller endast 5,6 procent av samtliga.

Av dessa 58 skoldistrikt, som sålunda har mindre än 10 läraravdelningar, har 48 distrikt 7, 8 eller 9 läraravdelningar. Goda skäl talar för att dessa distrikt bör erhålla kommunal skolledare. För jämförelses skull må erinras om att även den minsta högre folkskola (2 avd.) eller kommunala mellanskola (4 avd.) eller yrkesskola har sin rektor. Önskvärdheten av att även i folkskolan *alla* läraravdelningar kunde komma under kontinuerlig lokal pedagogisk tillsyn framhölls redan av 1941 års lärarlönesakkunniga. Sedan dess har utvecklingen på de skolorganisatoriska, skolsociala och skoladministrativa områdena gjort behovet av kommunala skolledare större. Lärarutredningen anser för sin del, att kommunal skolledare bör finnas även i distrikt med 7, 8 och 9 läraravdelningar.

Återstår 10 distrikt med 2—6 läraravdelningar. I de större av dessa vore det säkerligen icke orimligt att skolledare anställdes. Det må erinras om att vid en av lärarlönesakkunniga år 1942 gjord enkät vissa folkskolinspektörer uttalade sig för 5 läraravdelningar som gräns för obligatoriskt inrättande av överlärartjänst. Om denna gräns fastställdes nu, skulle endast 5 distrikt återstå utan kommunal skolledare.

Att för det fåtal distrikt, för vilka inrättandet av kommunal skolledartjänst skulle vara olämpligt, utfärda särskilda bestämmelser anser de sakkunniga icke behövt. Lämpligast torde vara med en generell bestämmelse om att kommunal skolledare skall finnas anställd, från vilken bestämmelse i särskilda fall dispens må kunna givas för skoldistrikt med mindre än 10 avdelningar.

Om kommunala skolledarbefattningar i princip kommer att finnas i samtliga skoldistrikt, blir de särskilda *skolsekreterarbefattningar*, som år 1946 infördes för de mindre skoldistrikten, icke längre behövt. Finnes skolsekreterare i distrikt, som genom dispens befrias från skyldigheten att inrätta särskild skolledartjänst, bör Kungl. Maj:t kunna medgiva, att skolsekreterarbefattningen tills vidare bibehålles.

Erfarenheterna av den nuvarande distriktsöverlärarinstitutionen tyder på att det i vissa fall vore lyckligt, om två mindre skoldistrikt kunde förena sig om gemensam överlärare, såsom stundom skett i fråga om skolsekreterare. Tvekan kan visserligen råda, huruvida arrangemanget, när det gäller ordinarie tjänst, är förenligt med grunderna för gällande kommunallagstiftning, såframt icke 33 § lagen om kommunalförbund kan träda i tillämpning. Möjligen kunde dock svårigheterna kringgåas på så sätt, att det ena skoldistriktet ställde sig som huvudman för tjänsten, medan det andra vidkändes de kommunala kostnaderna för eventuell förhöjning i lönegrad och nedsättning i undervisningsskyldigheten till följd av det ökade

antalet läraravdelningar samt i övrigt ekonomisk uppgörelse mellan distrikt kunde träffas. De sakkunniga erinrar om att genom kungörelsen nr 1952: 444 möjlighet skapats att för ett år i sänder inrätta icke-ordinarie folkskollärartjänst för två skoldistrikts gemensamma behov.

Frågan om förenklade former för samverkan mellan två eller flera skoldistrikt aktualiseras i hög grad genom försöken med enhetsskoleorganisation och torde därför vara en väsentlig uppgift för 1951 års skolstyrelseutredning. Med hänsyn härtill har de sakkunniga icke ansett sig böra för närvarande ingå på närmare överväganden i frågan.

Beträffande s. k. *annan överlärare* är att märka, att tjänster för sådana befattningshavare endast får inrättas i distrikt med kommunal folkskolinspektör. De sakkunniga anser, att den kommunala skolledningen i betydligt större utsträckning än hittills måste byggas ut med kvalificerad arbetskraft för de uppgifter, vilka i distrikt med kommunal folkskolinspektör bestrides av kategorien »*annan överlärare*». På vad sätt detta bör ske, är emellertid en fråga, som nära sammanhänger med de organisationsproblem, vilka för närvarande bearbetas av 1951 års skolstyrelseutredning. De sakkunniga avstår på grund härav för närvarande från att framställa förslag i detta avseende men är beredda att, om så erfordras, vid läglig tidpunkt utarbeta de kompletteringar, som kan anses behövliga.

Distriktsöverlärares befattning med fortsättningskolan (p. 2).

Vid den av lärarutredningen verkställda undersökningen av distriktsöverlärares arbetsbörda och arbetsuppgifter har framgått, att av de 348 distriktsöverlärare, som lämnat uppgifter, 336 eller 96,5 procent jämväl är överlärare för fortsättningskolan.

Denna statistik ger onekligen en ny bild av förhållandena på området. Distriktsöverlärares torde numera i regel vara föreståndare för fortsättningskolan också i de stora distrikten. I det fåtal större städer, där särskild överlärare för fortsättningskolan är anställd, är den kommunale skolledaren folkskolinspektör.

Genom beslutet om enhetsskolan vet vi nu, att fortsättningskolan så småningom kommer att försvinna. I ännu många år kommer emellertid huvuddelen av distriktsöverlärares att bestrida denna arbetsuppgift. De sakkunniga anser, att distriktsöverlärares hädanefter obligatoriskt bör vara ledare för distriktets fortsättningskola och att föreskrift härom bör meddelas i fortsättningskolestadgan. Endast i distrikt, där kommunal folkskolinspektör finnes, kan en specialbefattning för fortsättningskolan vara erforderlig.

Distriktsöverlärares sekreterarskap i skolstyrelsen (p. 3).

En arbetsuppgift, som haft en i viss mån likartad ställning som befattningen såsom föreståndare för fortsättningskolan, är uppgiften att vara sekreterare i skolstyrelsen. Enligt lagen om skolstyrelse i vissa kommuner, § 15, skall ordföranden föra eller låta föra protokoll vid styrelsens och nämndernas sammanträden. I distrikt utan kommunal skolledare har det varit vanligt, att ordföranden själv varit sekreterare, men allt eftersom överlärare anställts, har denna uppgift i allt flera distrikt överförts på

dessa. Normalinstruktionen för kommunal inspektör anger, att denne skall föra protokoll vid skolstyrelsens sammanträden. I äldre normalinstruktion för överlärare i mindre städer och liknande samhällen angavs, att överlärare skulle föra protokoll, om detta uppdrogs åt honom. I anslutning härtill intogs ganska regelmässigt i de lokala instruktionerna — även för mindre skoldistrikt — bestämmelsen, att överläraren skulle vara sekreterare i skolstyrelsen.

Även sekreterarskapet i skolstyrelsen kom att ställas utanför vid 1946 års arvodesreglering. För att erhålla ersättning för detta uppdrag har distriktsöverlärarna — liksom beträffande uppgiften att vara föreståndare för fortsättningsskolan — varit hänvisade till att träffa särskild överenskommelse med de lokala skolmyndigheterna.

Lärarutredningen har i samband med arbetstidsenkäten införskaffat uppgifter om antalet distriktsöverlärare, som tillika är sekreterare i folkskolestyrelsen. Av 348 distriktsöverlärare, som lämnat uppgifter, var 278 eller 79,9 procent tillika sekreterare i skolstyrelsen.

Det synes numera i första hand vara de större distrikten som finner det lämpligt att anställa överläraren som sekreterare i skolstyrelsen. I de mindre distrikten däremot var ordföranden ännu år 1951 i inte få fall sekreterare. Man kan förmoda, att ordföranden, som innan kommunal skolledare anställdes merendels skött sekreterarsysslan, behållit detta uppdrag, även sedan distriktsöverlärare anställdes.

Det kan antagas, att kommunereformen har medfört en förskjutning i den riktningen, att ett större antal distriktsöverlärare än tidigare blivit sekreterare i skolstyrelsen. Vid högre skolor är det ju regel, att skolans rektor är lokalstyrelsens sekreterare.

De sakkunniga anser, att det ur olika synpunkter skulle vara till fördel, om uppdraget som sekreterare i skolstyrelsen kunde inordnas i distriktsöverlärarnas åligganden. Icke minst skulle avlöningssystemet för överlärarna därigenom förenklas. Med hänsyn till den nyss berörda bestämmelsen, § 15 lagen om skolstyrelse i vissa kommuner, nödgas dock de sakkunniga för närvarande inskränka sig till att föreslå, att skyldighet stadgas för distriktsöverlärare att åtaga sig dylikt uppdrag. Föreskrift därom kan lämpligen införas i folkskolestadgans § 8 b mom. 3.

Distriktsöverlärarens undervisningsskyldighet (p. 4).

En mycket väsentlig del av överlärarens arbetsbörda utgör undervisningsskyldigheten. Överlärarförbundet har i sin förutnämnda framställning yrkat på nedsättning av undervisningsskyldigheten särskilt för överlärare i de mindre skoldistrikten. De siffror, som förut redovisats rörande överlärarens samlade arbetsbörda, måste visserligen tagas med försiktighet, då endast ungefär hälften av kåren deklarerat sin arbetstid, men de bestyrker dock den bland skolmän gängse uppfattningen, att överlärarna utgör en särskilt arbetstyngd grupp och att effektiva åtgärder måste vidtagas för att bereda dem lättnad. De åtgärder, som därvid i första hand bör övervägas, är sänkning av undervisningsskyldigheten samt mera skrivhjälp på folkskoleexpeditionerna.

De sakkunniga föreslår, att undervisningstiden för distriktsöverlärare liksom hittills fastställs av skolöverstyrelsen, men inom de gränser, som framgår av följande uppställning.

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Antal veckotimmar undervisningsskyldighet
högst 9	20—26
10—19	14—20
20—29	10—16
30—39	6—12
40—49	5— 8
lägst 50	5

Distriktsöverlärares avlöning (p. 5).

Till distriktsöverlärare skall för närvarande utgå arvode med lägst vissa i avlöningsskugörelsen fastställda belopp. Skoldistriktet är oförhindrat att när som helst tillerkänna distriktsöverlärare ett högre arvode än det för befattningen fastställda lägsta beloppet. I detta är ej innefattat ersättning för uppdrag att vara sekreterare i skolstyrelsen eller att vara föreståndare för fortsättningskolan. Detta förhållande att betydelsefulla delar av överlärarnas arbetsuppgifter ej varit lönereglerade liksom vidare friheten att bevilja högre arvoden, om skoldistriktet så funnit motiverat, har medfört mycket stora variationer i fråga om de utgående arvodenas storlek.

Under åren 1951 och 1952 har överlärarförbundet träffat centrala överenskommelser med svenska landskommunernas förbund och svenska stadsförbundet gående ut på att distriktsöverlärarna skall erhålla dels kommunala tillägg till de statligt fastställda minimiarvodena som kompensation för penningvärdets fall, dels ersättning för uppdrag som sekreterare i skolstyrelse och som överlärare för fortsättningskolan. Den huvudsakliga innebörden av dessa överenskommelser framgår av följande tabell, utvisande de kommunala arvoden efter sista höjningen:

Antal lärar- avdelningar	Årligt minimiarvode	Kommunala överenskommelser om	
		överlärar- arvode	arvode till sekr. i skol- styrelse
1— 9	—	—	—
10—14	600	1 150	334
15—19	900	1 495	426
20—24	1 200	1 840	518
25—29	1 500	2 300	610
30—39	1 800	2 760	702
40—49	2 100	3 220	794
50—59	2 400	3 680	886
60—74	2 700	4 140	978
lägst 75	3 000	4 600	1 070

Önskvärt är, framhåller lärarutredningen, att större enhetlighet kommer till stånd beträffande lönesättningen. En förutsättning härför är emellertid också, att den större enhetlighet beträffande arbetsuppgifterna, som de sakkunniga förordat, kommer till stånd.

Det må erinras om, att det nuvarande lönesystemet för överlärarna redan vid sin tillkomst av riksdagen betraktades som ett provisorium; dåvarande ecklesiastikministern betecknade det i riksdagsdebatten t. o. m. som ett »blygsamt provisorium». Under de år som gått har dess brister tydligt framträtt. De sakkunniga håller före, att tiden nu är inne för en revision av dessa befattningshavares löner.

Detta kan ske antingen genom en förhöjning av nu utgående arvoden eller genom en inplacering av överlärarna i det statliga lönesystemet. Såsom framgått av det föregående anser de sakkunniga arvodessystemet ur vissa synpunkter olämpligt. Endast om skäl kan förebibras för att allt fortfarande nöja sig med en provisorisk lösning av överlärarnas lönefråga, torde det bibehållande av arvodessystemet kunna försvaras.

Beslutet om enhetsskolans genomförande kommer helt visst att i sinom tid medföra vissa förändringar för de kommunala skolledarna liksom för de högre skolornas rektorer. Kommunala skolchefer kommer eventuellt att träda i stället för de nuvarande befattningshavarna. Hela denna organisationsfråga utredes för närvarande av 1951 års skolstyrelseutredning. Hur skolledarorganisationen för enhetsskolan slutligt kommer att gestalta sig, kan sålunda ännu ej sägas. Däremot är det ganska visst, att enhetsskolans genomförande kommer att dröja flera år. Så vitt man nu kan döma, måste hela 1950-talet ägnas åt försöksverksamhet. Först under 1960-talet torde enhetsskolereformen kunna genomföras i större utsträckning.

Olägenheterna med en nu genomförd inplacering i lönesystemet torde inte vara av sådan art, att de motiverar ett dröjsmål. Vissa besvär kan visserligen tänkas uppstå, om en distriktsöverlärartjänst i framtiden skall ersättas med s. k. skolchefstjänst och överläraren måste frånträda sin tjänst utan att kunna placeras på den nya tjänsten. Olägenheterna är dock knappast av den art, att de behöver lägga hinder i vägen för en omkonstruktion av överlärarbefattningarna efter mönstret av rektorstjänsterna vid de högre kommunala skolorna. En rektor återinträder i sin ordinarie lärartjänst, om rektorsförordnandet upphör. Den som under tiden för rektorsförordnandet innehåft rektors lärartjänst har vid sådan återgång skyldighet att, om så erfordras, låta förflytta sig till annan tjänst. Om en liknande anordning komme till stånd beträffande distriktsöverlärarna, torde de olägenheter, som eventuellt kan inställa sig vid en reform av skolans lokala ledning, i väsentlig grad elimineras. I varje fall synes svårigheterna principiellt inte bli större beträffande distriktsöverlärarna än beträffande rektorerna vid de högre kommunala skolorna, för vilka de icke ansetts utgöra ett hinder för en reglering av löneställningen. I avlöningsreglementet för folkskolan, 9 §, stadgas redan nu förflyttningsskyldighet för lärare, där förflyttningen erfordras för indragning av övertalig lärartjänst.

Enligt de sakkunnigas mening bör sålunda särskilda distriktsöverlärartjänster inrättas, en för varje skoldistrikt, där kommunal folkskolinspektör icke är anställd, och bör dessa tjänster vara inplacerade i det statliga lönesystemet utan rätt för kommunerna att bevilja tilläggsarvode. Distriktsöverlärartjänsterna bör liksom rektorstjänsterna vid de högre kommunala skolorna konstrueras som Cb-tjänster.

Vikarie under distriktsöverlärarens semester (p. 8).

Bestämmelsen i folkskolestadgan § 8 b mom. 5, att det skall åligga skolstyrelsen i distrikt med mindre än 20 läraravdelningar att förordna semes-

tervikarie för överläraren allenast om och i den mån skolöverstyrelsen därom lämnat föreskrift, har medfört, att semestervikarie endast undantagsvis kommit att anställas i sådant distrikt. Av undersökningen rörande distriktsöverlärarnas arbetsförhållanden framgick, att i distrikt med 10—19 läraravdelningar endast 30 av 180 — eller 16,7 procent — anslagit medel för detta ändamål.

Vid förfrågan i skolöverstyrelsen har meddelats, att överstyrelsen i några fall (4—5) varje år lämnat föreskrift om att semestervikarie skall förordnas enligt här ifrågavarande bestämmelse. Föreskriften har merendels gällt norrlandsdistrikt med förhållandevis stort antal läraravdelningar (18—19), och den har meddelats för ett år i sänder.

Av det här nämnda framgår, att en stor grupp av distriktsöverlärarna icke medgives vikarie under semestern. Efter kommunsammanslagningen beräknas 482 distriktsöverlärare eller jämnt hälften av samtliga tillhöra denna grupp. I betraktande av att mycket betydelsefulla arbetsuppgifter — upprättande av undervisningsstatistik och statsbidragsansökningar, reparationer av fastigheter, förberedelser för det kommande läsåret m. m. — måste utföras under den tid av året, då semestern vanligen infaller, är det tydligt, att en semester utan semestervikarie för dessa distriktsöverlärare blir en rätt kraftigt beskuren förmån. Detta framhålles också i överlärarförbundets skrivelse. Förbundet hemställer, att den i folkskolestadgan intagna begränsningen i skyldigheten för distrikten att anställa semestervikarie för distriktsöverlärare måtte utgå. De sakkunniga anser starka skäl tala för ett tillmötesgående av överlärarförbundets önskemål på denna punkt.

Statsbidrag till distriktsöverlärarens avlöning

(p. 9).

De sakkunniga uppskattar i avrundade tal statens och kommunernas kostnader för distriktsöverlärarorganisationen enligt nu gällande bestämmelser men vid 1951 års löneläge till de belopp, som framgår av nedanstående tablå:

	Staten	Kommunerna	Summa
Ersättning i form av arvode	600 000	1 300 000	1 900 000
» » » » folkskollärlön	4 350 000	650 000	5 000 000
Summa	4 950 000	1 950 000	6 900 000
Procent	71,7	28,3	100,0

En likartad beräkning omfattande jämväl distriktsöverlärarnas arbete som folkskollärare ger enligt de sakkunniga följande resultat:

	Staten	Kommunerna	Summa
Ersättning i form av arvode	600 000	1 300 000	1 900 000
» » » » folkskollärlön	10 450 000	1 550 000	12 000 000
Summa	11 050 000	2 850 000	13 900 000
Procent	79,5	20,5	100,0

De ekonomiska förhållanden, som sammanhänger med skoldistriktens skyldighet att hålla tjänstebostad för lärarpersonal, har icke berörts i dessa beräkningar.

Av slutsummorna i de båda tabellerna framgår, att statens andel i de samlade kostnaderna för distriktsöverlärarorganisationen vid 1951 års lönenivå utgjorde nära 72 procent, om hänsyn endast togs till det egentliga överlärararbetet, och drygt 79 procent, om hänsyn jämväl togs till det av distriktsöverlärarna utförda undervisningsarbetet. Beräkningarna är utförda med hänsyn till ortsgrupp 3 och hyresgrupp 3. Under andra antaganden i dessa avseenden erhålles procenttal, som något avviker i den ena eller andra riktningen.

De procenttal, som framkommit vid dessa beräkningar, ligger ganska nära det som i flera andra sammanhang är gällande för statsbidrag till skolväsendet. Statsbidrag till lärarlönerna vid de högre kommunala skolorna utgår sålunda med 78 procent, och med samma procenttal utgår statsbidrag till övningslärarnas löner. De sakkunniga föreslår, att statsbidraget till distriktsöverlärartjänsterna bestämmas till 78 procent av de löner, som kommer att bli fastställda. De har därvid beaktat, att distriktsöverlärarnas arbetsuppgifter till stor del är av kommunaladministrativ natur.

VI. Remissyttranden.

Skolöverstyrelsen anser starka skäl tala för att även skoldistrikt med något mindre antal läraravdelningar än tio skall vara skyldiga att anställa överlärare. En generell bestämmelse om sådan skyldighet borde dock begränsas till skoldistrikt med minst åtta avdelningar. Härigenom skulle överlärarinstitutionen utsträckas till ytterligare 34 skoldistrikt. Beträffande återstående 24 skoldistrikt med högst sju läraravdelningar är överstyrelsen ej beredd förorda att särskilda överlärarbefattningar skall vara obligatoriska. Skolledarfrågan borde här i första hand lösas genom att distriktsöverlärare i närliggande distrikt även tjänstgör i dylikt distrikt med högst 7 avdelningar. Överstyrelsen föreslår, att två eller tre skoldistrikt skall kunna förenas om samma distriktsöverlärartjänst.

I fråga om den lokala skolledningen i de större skoldistrikten föreslår överstyrelsen

att skoldistrikt, som befrias från inspektion genom statens folkskolinspektör, skall vara skyldigt att inrätta tjänst för kommunal folkskolinspektör,

att kommunal folkskolinspektörstjänst ej må inrättas i annat skoldistrikt, dock att redan inrättade sådana tjänster övergångsvis må bibehållas, så länge nuvarande innehavare av tjänsterna kvarstår i tjänst,

att i skoldistrikt med distriktsöverlärare jämväl må inrättas tjänst för annan överlärare, samt

att tjänst för annan överlärare än distriktsöverlärare endast må inrättas efter överstyrelsens medgivande.

På de av lärarutredningen anförda skälen tillstyrker överstyrelsen, att distriktsöverlärare skall vara skyldig att i tjänsten utan särskild ersätt-

ning vara överlärare för fortsättningsskolan samt skolstyrelsens sekreterare. Frågan, huruvida skyldigheten att vara sekreterare även skall avse nämnder tillsatta inom skolstyrelsen, torde icke kunna med säkerhet bedömas förrän i samband med skolstyrelseutredningens kommande förslag. Överstyrelsen anser, att sådan skyldighet tills vidare bör föreskrivas, varvid det skulle ankomma på skoldistriktet att bedöma, om överlärare på grund av för stor arbetsbörda borde befrias från sekreterarskapet i vissa nämnder. Därjämte borde överstyrelsen få befogenhet att medgiva överlärare befrielse från sekreterarskapet i viss nämnd, om arbetsbördan eljest skulle bli för stor. Funnes både distriktsöverlärare och annan överlärare, borde sekreterarskapet i nämnder under skolstyrelsen kunna fördelas mellan dem.

Överstyrelsen föreslår, att distriktsöverlärarnas undervisningsskyldighet bestämmes på följande sätt:

Antal avdelningar	Antal veckotimmar
—14	17—26
15—24	12—20
25—39	7—14
40—59	4— 9
60—79	2— 5
80—	0— 3

I fråga om distrikt med inbyggd realskolelinje, för vilken finnes särskild skolledare, vill överstyrelsen ha möjlighet att fastställa distriktsöverlärarens undervisningsskyldighet till högre timtal än som framgår av intervallen. För distriktsöverlärare i försöksdistrikt må enligt Kungl. Maj:ts beslut den 7 mars 1952 undervisningsskyldigheten nedsättas under intervallens lägsta gräns. På grund av det mycket betungande arbete, som åvilar dessa överlärare, bör enligt överstyrelsens uppfattning denna möjlighet alltjämt bibehållas.

Överstyrelsen tillstyrker, att Cb-tjänster inrättas för distriktsöverlärarna liksom att under distriktsöverlärarens semester vikarie skall förordnas oavsett distriktets storlek.

I statsbidragsfrågan ansluter sig överstyrelsen till kommunförbundens uppfattning och förordar, att statsbidrag till distriktsöverlärarens avlöning utgår efter samma grunder som beträffande folkskollärare. Det belopp, för vilket kommunen skall svara, bör dock givetvis vara högre för överlärartjänst än för folkskollärartjänst, uttalar överstyrelsen. I fråga om kommunal folkskolinspektörstjänst förordar överstyrelsen ett statsbidragsbelopp av 15 000 kronor per tjänst och år.

Överstyrelsen anser, att överlärare i skoldistrikt med kommunal folkskolinspektör, s. k. annan överlärare, även bör omfattas av löneregleringen,

samt att statsbidrag till sådan lärares avlöning bör utgå enligt samma grunder som beträffande distriktsöverlärare.

Statskontoret finner icke tiden mogen för en genomgripande förändring av överlärarnas löneförhållanden, främst med hänsyn till den rådande ovissheten om de kommunala skollärdarnas framtida ställning inom en fullt utbyggd enhetsskola. I detta hänseende borde man avvakta resultatet av 1951 års skolstyrelseutrednings arbete och icke nu binda sig vid ett system, som framdeles kunde komma att visa sig mindre välbetänkt. Det nuvarande systemet med minimiarvoden borde ersättas med av statsmakterna fastställda arvoden, från vilka avvikelse endast borde kunna ske efter riksdagens hörande.

Statskontoret kan för sin del icke tillstyrka, att distriktsöverlärare anställas i distrikt med mindre än 10 läraravdelningar. Behovet av administrativ hjälp i dylika distrikt borde liksom hittills tillgodoses genom anställande av skolsekreterare.

Statskontoret finner i och för sig motiverat, att uppgifterna som ledare för fortsättningsskolan och som skolsekreterare omhänderhaves av överlärarna, men vill från sina utgångspunkter icke nu föreslå någon ändring av gällande förhållanden.

Resultatet av den i ärendet redovisade arbetstidsutredningen kan enligt statskontorets mening icke reservationslöst godtagas, bland annat därför att endast halva överlärarkåren deklarerat sin arbetstid och arbetstidsdeklarationen delvis grundats på detaljanteckningar från en tidsperiod (21/5—3/6) under terminen, då med största sannolikhet överlärarna har den tyngsta arbetsbördan. Bortsett härifrån anser sig emellertid statskontoret kunna föreslå en viss sänkning av undervisningstiden på sätt framgår av följande uppställning:

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Antal veckotimmar undervisningsskyldighet
högst 9	24—26
10—19	16—24
20—29	11—19
30—39	6—14
40—49	5— 8
lägst 50	5

Med den ställning statskontoret intagit till lönefrågan finner ämbetsverket för närvarande icke skäl föreligga för någon principiell omläggning av statsbidragsgivningen.

Statens lönenämnd har icke funnit anledning till erinran mot att det nuvarande avlöningssystemet för distriktsöverlärarna frångås och ersättes med särskilda distriktsöverlärartjänster med lönegradsbeteckningen Cb.

1951 års skolstyrelseutredning uttalar, att lärarutredningens förslag, så långt de sträcker sig, icke synes strida mot vad skolstyrelseutredningen kan komma att föreslå rörande enhetsskolans fackliga ledning samt att ett förverkligande av förslagen i samband med en revision av distriktsöverlärarnas löner på ett verksamt sätt torde kunna bidra till en god rekrytering av de för skolans utveckling betydelsefulla skolledarbefattningarna.

Ett genomförande av de nu föreliggande förslagen borde betraktas allenast som en dellösning, av vilken skolstyrelseutredningen icke i något avseende ansåge sig bunden beträffande sina förslag till skolledarfrågans lösning.

Tillsättningen av skolledare måste ses i sammanhang med lärartillsättningen i övrigt. Enligt skolstyrelseutredningens mening finnes icke anledning att i avvaktan på utredningens slutliga förslag provisoriskt ändra de nuvarande formerna för tillsättningen av överlärare.

Svenska landskommunernas förbund har ingen erinran mot att överlärarnas lönefråga nu upptages till en mera slutlig prövning. Förbundet förordar, att mindre skoldistrikt beredes möjlighet att själva avgöra, huruvida överlärartjänst skall inrättas eller icke. Vad de sakkunniga föreslagit beträffande sekreteraruppgiften i skolstyrelse bör enligt förbundets mening gälla även sekreterarskapet i eventuella nämnder inom skolstyrelsen. I större distrikt måste man dock från fall till fall pröva, i vilken utsträckning även dylika uppgifter bör åläggas överläraren. Tanken att statsbidraget skulle göras beroende av att erforderligt kommunalt anslag beviljas för skrivitråde på folkskoleexpeditionen avvisas bestämt. Förbundet understryker, att åtskilliga andra faktorer än antalet läraravdelningar, t. ex. läraravdelningarnas utspridning på en större areal, påverkar lärarnas arbetsförhållanden, och att viss hänsyn härtill bör kunna tagas, då undervisningsskyldigheten fastställs. Bestämmelserna om undervisningsskyldigheten bör vidare enligt förbundets uppfattning göras så smidiga, att de inom rimliga gränser ej motverkar överlärarnas strävanden att genom rationalisering nedbringa antalet läraravdelningar. Förbundet framhåller önskvärdheten av att frågan om lärares skyldighet att åtaga sig vikariat för överlärare övervägas. Statsbidrag till överlärarnas avlöning bör enligt förbundets mening utgå enligt samma grunder som i fråga om folkskollärare. I varje fall syntes ett procenttal på lägst 80 närmare svara mot den nuvarande kostnadsfördelningen än det föreslagna 78.

Svenska stadsförbundet anser sig kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag endast under förutsättning att av förbundet framförda erinringar beaktas. Förbundet anser, att den nuvarande regeln att distriktsöverlärare icke får anställas i distrikt med mindre än tio läraravdelningar bör bibehållas men med möjlighet för dylikt distrikt att efter särskild prövning få anställa distriktsöverlärare. Den föreslagna statsbidragsprocenten skulle leda till ett oförmånligt resultat i ett betydande antal kommuner. Förbun-

det föreslår därför samma statsbidragsgrunder för överläraertjänsterna som för folk- och småskolläraertjänster. Enligt förbundets mening bör löne regleringen även omfatta överläraertjänsterna i städer med kommunal folkskolinspektör och statsbidrag utgå för dessa överläraertjänster på samma sätt som för distriktsöverläraertjänsterna.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges folkskolläraertförbund, Sveriges folkskolläraertinneförbund och Sveriges överläraertförbund godtager i stort sett de sakkunnigas förslag men framför vissa erinringar. Sålunda anser organisationerna, att rätten till dispens från skyldigheten att anställa distriktsöverläraere bör begränsas till distrikt med mindre än fem läraeravdelningar. Vidare borde normerna för fastställande av undervisnings skyldigheten utformas så, att skoldistriktets ytstorlek och geografiska struktur, antalet skolenheter, skolskjutsar och övriga lokala förhållanden beaktas i högre grad än nu. Organisationerna framhåller slutligen, att även överläraere i städer med kommunal folkskolinspektör bör inplaceras i det statliga lönesystemet på samma sätt som distriktsöverläraerna.

Statens folkskolinspektörers förbund tillstyrker i stort sett de sakkunnigas förslag men påpekar, att det icke är fullt klart huruvida med skyldighet att mottaga uppdrag som skolstyrelsens sekreterare även följer skyldighet att tjänstgöra som sekreterare i samtliga inom skolstyrelsen tillsatta nämnder. Förbundet anser också, att överläraere i städer med kommunal folkskolinspektör icke bort lämnas utanför det avlöningssystem, som föreslagits för distriktsöverläraerna.

VII. Departementschefen.

Gällande reglering av distriktsöverläraernas anställnings- och avlöningsförhållanden betecknades vid sin tillkomst såsom ett provisorium. Dess provisoriska karaktär betonades av bland andra vederbörande riksdagsutskott och riksdagen. Att förhållandena icke då gavs en slutgiltig utformning berodde bland annat på att organisationen icke ansågs ha nått erforderlig omfattning och stabilitet. Under de åtta år, som förflutit sedan provisoriet beslöts, har distriktsöverläraerorganisationen dels genomgått en normal utveckling mot större omfattning och fasthet men dels också genom kommunindelningsreformen, som trätt i kraft den 1 januari 1952, fått en automatisk tillväxt av högst betydande mått. Medan före kommunindelningsreformen av rikets dåvarande 2 501 skoldistrikt 15 hade kommunal folkskolinspektör och 669 distriktsöverläraere samt 1 817 saknade kommunal skolledare, gestaltar sig förhållandena numera så, att av nu befintliga 1 034 skoldistrikt 15 har kommunal folkskolinspektör och 961 distriktsöverläraere, medan allenast 58 är utan kommunal skolledare.

Jag anser i likhet med 1950 års läraerutredning och flertalet av de över dess betänkande hörda remissinstanserna, att tiden nu är inne för en revi-

sion av reglerna om distriktsöverlärarnas anställnings- och avlöningsförhållanden. Revisionen bör åsyfta att ersätta det gällande provisoriet med mera definitiva bestämmelser. Lärarutredningen har i dylikt syfte föreslagit, att distriktsöverlärartjänsterna skall omregleras och hädanefter konstrueras på samma sätt som rektorstjänsterna vid de högre kommunala skolorna, d. v. s. bli ordinarie tjänster med lönegradsbeteckningen Cb, vilkas innehavare förordnas för viss tid. Jag tillstyrker detta förslag och föreslår, att revisionen genomföres från och med den 1 juli 1954.

Frågan om vilka av Cb-lönegraderna, som bör gälla för distriktsöverlärarna, samt frågan om den närmare regleringen av distriktsöverlärarnas avlönings- och pensionsförhållanden efter den av mig föreslagna revisionen anmäles av chefen för civildepartementet i annat sammanhang.

I samband med revisionen av distriktsöverlärartjänsternas natur och beskaffenhet bör också upptagas till prövning ett flertal frågor av skilda slag, som berör dessa tjänster. 1950 års lärarutredning har i sitt betänkande vidrört dem och jag har i det föregående redogjort för såväl utredningens förslag som remissinstansernas åsikter i de särskilda frågorna. Beträffande min egen ståndpunkt i dessa frågor får jag anföra följande.

I avvaktan på pågående utredningar om den kommunala skolledarinstitutionen i framtiden och om ökad kommunal samverkan (t. ex. mellan små skoldistrikt, som skulle kunna förena sig om gemensam överlärare), förordar jag att den nuvarande regeln för överlärarorganisationens o m f a t t n i n g tills vidare bibehålles. Huvudregeln bör alltså även i fortsättningen vara, att distriktsöverlärare skall anställas endast om distriktet har minst tio läraravdelningar. Då emellertid i vissa fall goda skäl torde kunna anföras för att överlärare anställas i distrikt med mindre än tio läraravdelningar, torde åt Kungl. Maj:t böra inrymmas befogenhet att efter prövning i varje särskilt fall medgiva av omständigheterna påkallade undantag från den angivna generella regeln.

I skoldistrikt utan kommunal skolledare bör liksom hittills få anställas s k o l s e k r e t e r a r e.

De sakkunnigas förslag att distriktsöverlärare obligatoriskt skall vara ledare även för distriktets f o r t s ä t t n i n g s s k o l a har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i alla remissvar utom statskontorets. Statskontoret har funnit förslaget i och för sig motiverat men har från sina utgångspunkter i lönefrågan icke nu velat tillstyrka någon ändring av gällande förhållanden. För egen del tillstyrker jag de sakkunnigas förslag.

De sakkunniga har ansett, att det ur olika synpunkter skulle vara till fördel, om i distriktsöverlärarens äligganden även kunde inordnas uppdraget att vara s e k r e t e r a r e i s k o l s t y r e l s e n. Med hänsyn till att det enligt § 15 lagen om skolstyrelse i vissa kommuner åligger ordföranden att föra eller på sitt ansvar låta föra protokoll, har de sakkunniga — som icke nu velat ifrågasätta någon ändring av nämnda lagrum — inskränkt

sig till att föreslå, att skyldighet stadgas för distriktsöverlärare att utan särskild ersättning åtaga sig dylikt sekreteraruppdrag. Förslaget har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna utom statskontoret, som härvidlag intagit samma ståndpunkt som i frågan om distriktsöverlärarens befattning med fortsättningsskolan. För egen del tillstyrker jag i princip de sakkunnigas förslag. Distriktsöverlärarens skyldighet att åtaga sig sekreteraruppdrag i skolstyrelsen torde, såsom skolöverstyrelsen och svenska landskommunernas förbund framhållit, även böra avse inom skolstyrelsen tillsatta nämnder, därvid det dock bör ankomma på vederbörande skoldistrikt att bedöma, om distriktsöverlärare på grund av för stor arbetsbörda bör befrias från sekreterarskapet i viss eller vissa nämnder. Ävenså torde skolöverstyrelsen böra utrustas med befogenhet att föreskriva, att överlärare skall befrias från sekreterarskapet i viss nämnd, om arbetsbördan eljest skulle bli för stor.

Mellan de sakkunniga och remissinstanserna synes enighet råda därom, att en viss minskning av distriktsöverlärarnas *u n d e r v i s n i n g s s k y l d i g h e t* är påkallad. Jag är emellertid härvidlag icke beredd att gå lika långt som de sakkunniga, vilka velat maximera undervisningsskyldigheten till 20 veckotimmar. Jag kan icke heller tillstyrka skolöverstyrelsens förslag, som innebär att distriktsöverlärare i de största distrikten skall kunna helt befrias från undervisningsskyldighet. Min ståndpunkt i frågan framgår av följande sammanställning.

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Antal veckotimmar undervisningsskyldighet	
	Nu	Departementschefen
högst 9	26—28	22—26
10—19	18—26	16—22
20—29	12—20	10—18
30—39	8—16	6—14
40—49	6—10	5— 8
lägst 50	5	5

I avvaktan på de slutliga förslag i lärartillsättningsfrågan, som 1951 års skolstyrelseutredning har att avgiva, anser jag mig icke böra ifrågasätta någon ändring i det nuvarande förfarandet vid tillsättning av distriktsöverlärartjänster.

De sakkunnigas förslag, att under distriktsöverlärarens semester vikarie alltid skall förordnas oavsett antalet läraravdelningar i distriktet, kan jag icke för närvarande biträda. Den nuvarande regeln, att det i skoldistrikt med mindre än tjugu läraravdelningar skall åligga skolstyrelsen att under överlärarens semester förordna vikarie, allenast om och i den mån skolöverstyrelsen därom lämnat föreskrift, torde sålunda böra bibehållas oförändrad. Frågan om ersättningen till vikarie å distriktsöverlärar-

tjänst efter den omreglering av tjänsterna, som jag nu föreslagit, upptages av chefen för civildepartementet till behandling i annat sammanhang.

I statsbidragsfrågan ansluter jag mig till de sakkunniga och föreslår sålunda, att efter omregleringen statsbidrag skall utgå med 78 procent av skoldistriktets kostnader för distriktsöverlärarens avlönning enligt vederbörliga avlöningsbestämmelser. För sådan vikarie å distriktsöverlärartjänst, som det åligger skoldistrikt att anställa, torde likaledes böra utgå statsbidrag med 78 procent av den ersättning som kan bliva fastställd.

De sakkunniga har ifrågasatt, om icke såsom villkor för statsbidrag till distriktsöverlärartjänst borde föreskrivas, att erforderligt kommunalt anslag beviljas för skrivbiträdes hjälp på folkskolexpeditionen. En föreskrift av sådan innebörd anser jag icke nödvändig.

I likhet med de sakkunniga anser jag mig icke nu böra ifrågasätta någon omreglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för kommunala folkskoleinspektörer och överlärare i skoldistrikt med sådan inspektör.

Hemställan.

Under återopande av vad jag sålunda i skilda hänseenden anfört och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att från och med den 1 juli 1954 distriktsöverlärartjänsterna må inrättas såsom Cb-tjänster i likhet med rektorstjänsterna vid de högre kommunala skolorna och med den konstruktion i övrigt som jag i det föregående förordat;

dels besluta, att från och med den 1 juli 1954 statsbidrag skall utgå till distriktsöverlärarnas avlöning och till ersättning åt föreskriven vikarie för dylik överlärare med 78 procent av skoldistriktens kostnader enligt vederbörliga avlöningsbestämmelser;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat meddela nya föreskrifter rörande den kommunala skoleledarorganisationen samt rörande statsbidrag till avlöning av distriktsöverlärare och vikarie för sådan ävensom erforderliga övergångsbestämmelser i anledning av den föreslagna revisionen.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Carl-Lennart Prütz.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. <i>Inledning</i>	2
II. <i>Överläroorganisationens nuvarande utformning</i>	3
Skolledarbefattningar i folkskolan	3
Tillsättningsförfarande	3
Tjänsteåligganden	4
Statliga bestämmelser om de kommunala skolledarnas avlö- nings- och pensionsförmåner	6
III. <i>Skolledarorganisationen före och efter kommunsammanslag- ningen</i>	8
IV. <i>Distriktsöverläraarnas arbetsbörda</i>	9
V. <i>Läroretningens förslag</i>	11
Skolledarorganisationens omfattning	12
Distriktsöverlärares befattning med fortsättningsskolan	13
Distriktsöverlärares sekreterarskap i skolstyrelsen	13
Distriktsöverlärares undervisningsskyldighet	14
Distriktsöverlärares avlöning	15
Vikarie under distriktsöverlärares semester	16
Statsbidrag till distriktsöverlärares avlöning	17
VI. <i>Remissyttranden</i>	18
VII. <i>Departementschefen</i>	22
<i>Hemställen</i>	25